

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ
з навчальної дисципліни «Основи економічної безпеки»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «Сучасні проблеми та механізми забезпечення економічної безпеки
України»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою
Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін Протокол від
29.08.2023 № 2

Розробник:

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС, кандидат
економічних наук Парфентій Л.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент Кравченко О.В.
2. Завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету №2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент Ткаченко С.О.

План лекції

1. Стратегічний курс України у сфері економічної безпеки.
2. Роль правоохоронних органів у забезпеченні економічної безпеки держави.
3. Світовий досвід забезпечення економічної безпеки держави.

Література:

Нормативна:

1. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.
2. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 39. – с. 351.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" : Указ Президента України; Стратегія від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

Основна:

4. Варналій З. С. Економічна безпека: Навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. –К.: Знання, 2009. – 647 с.
5. Ганущак Т.В. Фінансова безпека бізнесу: навч. посіб. / Т.В.Ганущак; ВНЗ "Київ. ун-т ринк. відносин". –Київ : Ун-т "КРОК", 2016. –264 с.
6. Економічна безпека : навчальний посібник / Користін О.Є. [та ін.] ; за ред. О.М. Джужі ; МОНУ. – Київ : Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність" ; Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
7. Економічна безпека: підручник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. І. Барановського. – К. : УБС НБУ, 2015.
8. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін. / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко. — Х.: Право, 2009. — 312 с.
9. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник / [Небава М. І., Міронова Ю.В.] – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 73 с.
10. Економічна безпека України: монографія/ [Федоренко В.Г., Грищенко І.М., Новікова О.Ф. та ін.]. - К. : ТОВ "ДКС центр", 2017. - 380 с.
11. Економічна безпека України : сутність і напрями забезпечення : моногр./ В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К.: НІСД. 1997- 144 с.
12. Економічна та майнова безпека бізнесу: навчальний посібник / Б.М. Андрушків, Л.Я. Малюта. –Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. – 180 с.
13. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства: Навч. посіб./ Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К.: ЦУЛ, 2009. – 256 с.
14. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А.І. Сухорукова. - К. : Нац. ін-т проблем міжпар. безпеки. 2003. – 64 с.

15. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : моногр. / за ред. В. М. Гейця. - Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. - 240 с.
16. Мунтіян. В. Економічна безпека держави / В. Мунтіян. - К.: Вид-во КВІЦ. 1999. - 462 с.
17. Ортинський В. Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко . – Київ : Правова єдність, 2009 . – 542 с.
18. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства: Навч. посіб./ І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Харків: ХНЕУ, 2012. – 256 с.
19. Пашнюк Л. О. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації / Л. О. Пашнюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2013. - Вип. 10. - С. 93-97. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2013_10_22.
20. Семкова Л. В. Економічна безпека регіонів / Л. В. Семкова // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - Вип. 27. - С. 63-69. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VPDTU_ek_2014_27_10.

Допоміжна:

21. Барановський О. І. Економічна безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія / О. І. Барановський. – К.: КНЕУ, 2004. – 759 с.
22. Бондар А. О. Світовий досвід державного управління економічною безпекою та його використання в Україні / А. О. Бондар. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2013. - № 6. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_6_13.
23. Бреус. С. Забезпечення економічної безпеки держави шляхом технологічної реструктуризації промисловості / С. Бреус // Стратегічна панорама. - 2007. - № 1. - С. 141-147.
24. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384с.
25. Гбур З. В. Економічна безпека України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / З. В. Гбур // Інвестиції: практика та досвід. - 2018. - № 2. - С. 97-101.
26. Гбур З. В. Структура забезпечення економічної безпеки України в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс] / З. В. Гбур // Інвестиції: практика та досвід. - 2017. - № 23. - С. 98-102.
27. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства: Навч. посіб. / Л.І. Донець, Н. В. Ващенко. – К.: ЦУЛ, 2008. – 240 с.
28. Єрмошенко М. М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави / М. М. Єрмошенко // Економічна безпека України: проблеми та перспективи. (Матеріали круглого столу) // www.niss.gov.ua.
29. Журавка, Ф. О. Сутність і роль фінансової безпеки суб'єкта підприємництва в контексті забезпечення його економічної безпеки [Текст] / Ф. О. Журавка, Л. А. Могиліна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія

банківської справи Національного банку України". – Суми, 2012. – Вип. 35. – С. 16 – 24.

30. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посіб./ М. І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с.
31. Ковальська Л. Л. Економічна безпека регіону: оцінка та механізми забезпечення / Л. Л. Ковальська, Л. В. Савош // Економічний форум. - 2014. - № 4. - С. 89-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_4_17.
32. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
33. Кравчук Н. Я. Економічна безпека: навч.-метод.посіб./ Н. Я. Кравчук, О. Я. Колісник, О. Ю. Мелих. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 277 с.
34. Макалюк, І. В. Шляхи подолання загроз економічній безпеці підприємства [Текст] / І. В. Макалюк, А. Г. Гаврилова // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2016. – Вип. 18. – С. 137-144.
35. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / Х. О. Мандзіновська // Наукові записки [Української академії друкарства]. - 2016. - № 2. - С. 159–166. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2016_2_20.
36. Міненко М. В. Сутність та види суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємств / М. В. Міненко. // Ефективна економіка. - 2014. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_77.
37. Роговий. В. В. Економічна безпека України : Аналіт. доповідь / В. В. Роговий, А. Ю. Сменковський, І. Ф. Гнибіденко. С. М. Демченко. - К. : Апарат РНБОУ, 2006. - 271с.
38. Скриньковський Р. М. Діагностика безпеки підприємства в політико-правовій сфері / Р. М. Скриньковський, Р. І. Крамар, Х. В. Машталір // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. - 2016. - № 7. - С. 151-158. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2016_7_20.
39. Тарасенко О. Ю. Економічна безпека України: загрози та перспективи забезпечення / О. Ю. Тарасенко // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. - 2017. - № 1. - С. 184-187. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vddma_2017_1_34.
40. Ткаленко С. І. Інвестиційна безпека в умовах глобалізації фінансових потоків / Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – № 1. – С. 282-292.

Текст лекції

1. Стратегічний курс України у сфері економічної безпеки

Згідно Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року основними завданнями у сфері забезпечення економічної безпеки є:

а) забезпечення стійкості від зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз національним економічним інтересам держави та інтересам її громадян;

б) збереження та розвиток економічної потужності країни з урахуванням Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722, та позицій людиноцентризму;

в) гарантування національної економічної незалежності та здатності до захисту національних економічних інтересів, зокрема у високотехнологічній сфері.

Проактивний підхід повинен будуватися на поєднанні як безпекового напрямку, так і напрямку розвитку.

Безпековий напрям у сфері забезпечення економічної безпеки полягає у випередженні розбалансування економіки, підвищенні її стійкості до впливу зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз, для виконання чого запроваджується постійний моніторинг економічної стійкості. Такий моніторинг проводиться на основі визначених індикаторів стану економічної безпеки та їх критичних меж, вихід за які загрожує розвитком масштабних кризових процесів в економічній сфері.

Напрямок розвитку у сфері забезпечення економічної безпеки полягає у підвищенні конкурентоспроможності національної економіки та досягненні визначених за основними складовими економічної безпеки цільових орієнтирів, що деталізуються конкретними завданнями за основними складовими економічної безпеки.

Завдання у сфері фінансової безпеки:

- розбудова ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері шляхом забезпечення діяльності Бюро економічної безпеки України;

- підвищення ефективності планування діяльності головних розпорядників коштів Державного бюджету України відповідно до пріоритетних напрямів розвитку держави з урахуванням бюджетних показників на середньостроковий період, підвищення бюджетної дисципліни;

- поступове скорочення дефіциту державного бюджету та зміцнення взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями;

- імплементація мінімального стандарту Плану протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування (Плану дій BEPS) та впровадження ефективних податкових правил стосовно контрольованих іноземних компаній;

- стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти, насамперед, на розвиток реального сектору економіки, малого та середнього підприємництва;

- створення умов для збільшення залучення довгострокового фондування і розширення довгострокового та інвестиційного кредитування;

- зменшення рівня непрацюючих кредитів та підвищення стійкості банківської системи;

- збереження інституційної незалежності Національного банку України;
- активізація розвитку національного фондового ринку для забезпечення його ефективності та конкурентності;
- убезпечення національної фінансової системи від легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- мінімізація ризиків інвестора шляхом забезпечення ефективного захисту прав інвесторів на фондовому ринку;
- забезпечення зниження вартості позикових коштів для потреб держави (шляхом оптимального узгодження грошово-кредитної та боргової політики);
- подальше приведення положень Митного кодексу України у відповідність із положеннями митного законодавства ЄС на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- реформування українського страхового ринку шляхом широкого впровадження страхування життя, медичного та інших видів особистого страхування, законодавче посилення прав страхувальників;
- забезпечення функціонування трирівневої пенсійної системи без підвищення навантаження на фонд оплати праці із збільшенням надходжень до бюджету Пенсійного фонду України;
- розвиток сфери публічних закупівель шляхом подальшого приведення системи публічних закупівель України у відповідність із стандартами ЄС, визначеними у директивах ЄС у сфері державних закупівель.

Завдання у сфері виробничої безпеки:

- 1) пріоритетний розвиток промисловості на основі розширення внутрішнього і зовнішніх ринків збуту промислової продукції, виробленої в Україні, підвищення її конкурентоспроможності;
- 2) впровадження окремої системи управління та організації економічних процесів на території Донецької та Луганської областей;
- 3) відновлення потенціалу високотехнологічних видів економічної діяльності у промисловості (виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування) та послідовне його нарощування;
- 4) забезпечення фінансових та інституційних умов для створення промислових екосистем, прискореного розвитку Індустрії 4.0 та її інтеграції до виробничих ланцюгів;
- 5) створення у середньостроковій перспективі нових можливостей для розвитку (відновлення) власного виробництва повного циклу критично важливої продукції, налагодження виробництва втрачених імпортованих комплектуючих частин і задоволення відповідного попиту на ринку;
- 6) удосконалення процедур проведення розслідувань у сфері торговельного захисту (антидемпінгових, антисубсидійних та спеціальних/захисних розслідувань);
- 7) розвиток промислового інжинірингу та виробництва складної індустріальної техніки;
- 8) зниження регуляторного навантаження;

9) розбудова якісної інфраструктури, залучення внутрішніх та іноземних інвестицій у модернізацію і розвиток об'єктів критичної (інженерної, інформаційної, енергетичної) інфраструктури;

10) залучення внутрішніх та іноземних інвестицій у модернізацію і розвиток високо- та середньовисокотехнологічних підприємств, розширене відтворення основних засобів, у тому числі в результаті проведення прозорої приватизації;

11) спрощення доступу національним виробникам до природних ресурсів (сировинних матеріалів) і поглиблення їх переробки із залученням сучасних технологій;

12) запровадження регулярного моніторингу стану конкурентного середовища на товарних ринках в Україні з використанням Індексу моніторингу конкурентного середовища;

13) забезпечення посилення інституційної спроможності і незалежності Антимонопольного комітету України;

14) підвищення прозорості діяльності державних підприємств або тих, де частка держави становить понад 25 відсотків, або держава є мажоритарним власником, а також суб'єктів природних монополій, що становлять суспільний інтерес;

15) формування та актуалізація показників паливно-енергетичного балансу на середньострокову перспективу;

16) підвищення рівня ресурсоефективності економіки, зниження енерго- та ресурсоемності шляхом впровадження національних стандартів, гармонізованих з європейськими енергетичними та екологічними стандартами;

17) удосконалення законодавства з питань управління відходами, спрямованого на запровадження в Україні нової ієрархії управління відходами та розширення відповідальності виробника, впровадження технологій перероблення побутових та промислових відходів;

18) впровадження принципів циркулярного екологічно безпечного виробництва.

Завдання у сфері зовнішньоекономічної безпеки:

- проведення економічних реформ, сприяння економічному співробітництву з державами - членами НАТО для набуття членства в Організації Північноатлантичного договору шляхом продовження реалізації ключових демократичних та інституційних перетворень;

- законодавче стимулювання та створення нормативно-правового середовища для посилення здатності вітчизняних підприємств конкурувати на світових ринках, особливо в умовах зростаючого протекціонізму як відповіді на виклики пандемії;

- ідентифікація та протидія інструментам впливу на економічну безпеку України, що використовуються Російською Федерацією з метою її послаблення;

- здійснення заходів щодо протидії спробам реалізації на міжнародних ринках товарів та послуг з тимчасово окупованих територій України;

- вдосконалення санкційної політики для збільшення ефективності впливу на об'єкт застосування санкцій і мінімізації шкоди для своїх національних інтересів;

- забезпечення моніторингу ефективності реалізації застосованих спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій);

- забезпечення швидкої реакції на порушення іноземними державами розслідувань у сфері торговельного захисту щодо українського експорту;
- створення системи протидії іміджевим втратам та кампаніям з дискредитації України на світових ринках;
- створення цілісної мережі інституцій з підтримки зовнішньої торгівлі на базі приватного акціонерного товариства «Експортно-кредитне агентство», інформаційного центру, афілійованих інституцій з підтримки торгівлі та функціонування єдиного експортного вебпорталу;
- забезпечення належного рівня представлення інтересів держави в міжнародних організаціях, зокрема СОТ, активна участь у багатосторонніх переговорах та роботі органів СОТ;
- розширення міжнародних торговельно-економічних зв'язків та проведення активної політики з укладання угод про вільну торгівлю на вигідних для України умовах, перегляд і розширення сфери дії чинних торговельних угод;
- поглиблення економічної інтеграції з ЄС шляхом посилення торговельно-економічних можливостей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері під час вирішення спорів у рамках СОТ та міжнародних договорів України;
- підтримка та розвиток зовнішньоекономічних зв'язків на багато- та двосторонньому рівнях із стратегічними партнерами: державами «Великої сімки» та «Великої двадцятки» (за винятком Російської Федерації), пріоритетними країнами Азії, Африки та Латинської Америки;
- проведення зовнішньої політики, спрямованої на зменшення кількості товарів, на які поширюватиметься дія нових вуглецевих податків, а також мінімізацію навантаження ставок вуглецевих податків на ці товари;
- інтенсифікація процесів адаптації українських технічних регламентів до законодавства ЄС, завершення наближення національного законодавства про санітарні та фітосанітарні заходи до законодавства ЄС і забезпечення його впровадження.

Завдання у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки:

- 1) розвиток інституційної системи супроводження інвесторів, у тому числі інформаційно-консультаційного забезпечення інвестування, здійснення її належного ресурсного забезпечення;
- 2) впровадження системи оцінки впливу іноземних інвестицій на національну безпеку, запобігання концентрації іноземного капіталу у сферах, що мають стратегічне значення для національної безпеки України;
- 3) розроблення механізму і реалізація державного супроводження впровадження розроблених в Україні новітніх технологій у галузях, що мають стратегічне значення для національної безпеки держави та її критичної інфраструктури;
- 4) створення умов для малих та середніх підприємств для інвестування в науково-дослідну діяльність шляхом реалізації заходів з розвитку співпраці науково-дослідного та реального секторів;
- 5) забезпечення комплексної перевірки походження іноземних інвестицій у стратегічні об'єкти державного значення та інші об'єкти критичної інфраструктури;

- 6) забезпечення належного рівня захисту прав інтелектуальної власності;
- 7) активізація заходів зі своєчасного виявлення та припинення протиправних спрямувань до вітчизняних технологічних розробок та інновацій з боку іноземних суб'єктів та недопущення їх несанкціонованого витоку за кордон;
- 8) удосконалення правового захисту прав власності;
- 9) запровадження економічних стимулів та механізму підтримки вітчизняних підприємств у разі впровадження ними новітніх технологій;
- 10) створення сприятливих умов для генерування і комерціалізації завершених наукових розробок та для виробництва інноваційної продукції, надання інноваційних послуг та впровадження інноваційних технологій;
- 11) запровадження дієвих економічних механізмів стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності до впровадження новітніх технологій, виробництва (надання) нових або вдосконалених конкурентоспроможних видів продукції (послуг) на різних етапах цієї діяльності;
- 12) впровадження моделі «відкритих інновацій»;
- 13) забезпечення інклюзивності та реалізації нової системи оцінювання суб'єктів науково-технічної та освітньої діяльності на основі визначення рівня якості нових наукових і технічних знань, науково-технічної інформації, освітніх послуг, а також значного підвищення суспільного статусу науки й освіти в Україні;
- 14) забезпечення міжнародної співпраці у сфері інноваційної та науково-технічної діяльності, сприяння участі вчених, науковців, малих та середніх підприємств у Рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт Європа» та інтеграція України до європейського дослідницького та інноваційного простору;
- 15) впровадження інструментів державної регіональної політики, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості регіонів.

Завдання у сфері макроекономічної безпеки:

- здійснення структурних змін в економіці та промисловості шляхом стимулювання розвитку циркулярної економіки та діджиталізації;
- створення нових робочих місць з максимальним рівнем інтелектуальної залученості;
- продовження політики інфляційного таргетування з урахуванням потреби забезпечення економічного розвитку країни;
- підвищення ефективності співпраці між Національним банком України та Кабінетом Міністрів України щодо забезпечення макроекономічної стабільності та економічного розвитку;
- забезпечення збереження плаваючого режиму курсу національної валюти;
- створення умов для підвищення стандартів гідної праці як основи для легалізації трудових відносин та заробітної плати шляхом подолання суперечності між високим рівнем розвитку людського капіталу й недостатнім рівнем розвитку соціального капіталу (недовіра, домінанта матеріальних цінностей);
- забезпечення охоплення населення медичними послугами в необхідному обсязі, зокрема, домогосподарств, загальний дохід яких нижче прожиткового мінімуму на одну особу, підвищення загальної доступності медичних послуг і продуктів;

– проведення заходів, спрямованих на повернення і реінтеграцію трудових мігрантів.

2. Роль правоохоронних органів у забезпеченні економічної безпеки держави

В останні роки наша держава зіткнулася з величезною кількістю викликів і негараздів: війна на сході України, анексія Криму, економічна та політична нестабільність. Але не менш руйнівними для держави є явища, що мають місце в Україні з перших років незалежності: корупція на всіх рівнях державного управління, організована злочинність з її проникненням у сферу економічних відносин, тіньова економіка, а особливо її кримінальна складова. Ці загрози негативно відображаються на рівні економічної безпеки нашої держави та потребують ефективного механізму протидії. Ключову роль у цьому механізмі відіграють правоохоронні органи.

Згідно ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» до правоохоронних органів відносяться органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. А науковець О. М. Рєзнік, дослідивши завдання та функції вищезазначених органів, дійшов висновку, що до правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави слід віднести органи Національної поліції України, Служби безпеки України, підрозділи податкової міліції Державної податкової служби України та Національне антикорупційне бюро України.

Законодавство України у сфері протидії організованій злочинності базується на Конституції України і складається з: Кримінального, Кримінально-процесуального, Митного кодексів України, законів України "Про Національну поліцію України", "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", "Про Службу безпеки України", "Про прокуратуру", постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України", інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих на їх виконання, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Так, згідно ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року органи прокуратури підтримують державне обвинувачення в суді, представляють інтереси громадянина або держави в суді у випадках визначених законом, здійснюють нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Виконання зазначених функцій у сфері економічної безпеки дає підставу віднести органи прокуратури до суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави. Крім того, прокуратура здійснює нагляд за додержанням норм чинного законодавства та

Конституції України органами забезпечення економічної безпеки.

Також до суб'єктів забезпечення економічної безпеки можна віднести суди загальної юрисдикції, оскільки вони забезпечують судовий захист суб'єктів економічної безпеки, права яких були порушені внаслідок здійснення діяльності із забезпечення економічної безпеки та можуть здійснювати судочинство у даній сфері.

Ще одним правоохоронним органом - суб'єктом забезпечення економічної безпеки держави є Національне антикорупційне бюро України, на яке покладається обов'язок з попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Згідно ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року завданням цього органу є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці.

Специфічним суб'єктом забезпечення економічної безпеки держави є правоохоронний орган спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку України – Служба безпеки України. Згідно законодавства Служба безпеки України як один із головних суб'єктів національної безпеки забезпечує захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України.

Донедавна безпосереднім суб'єктом забезпечення економічної безпеки держави був Департамент захисту економіки Національної поліції України, проте 2 вересня 2019 року Кабінетом міністрів України його було ліквідовано.

Найбільш ефективним правоохоронним органом у сфері забезпечення економічної безпеки держави була податкова міліція Державної фіскальної служби України. Одним з основних завдань податкової міліції було запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення. Але з 24 листопада 2021 року підрозділ податкової міліції Державної фіскальної служби було ліквідовано.

Донедавна функції та повноваження у даній сфері були розпорошені між різними правоохоронними органами, що зумовлювало низьку ефективність їхньої діяльності та складнощі у взаємодії. Будь-який уповноважений орган міг прийняти заяву про будь-який злочин і розслідувати його доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність. Тобто завдання та повноваження органів Національної поліції, Служби безпеки України, податкової міліції Державної фіскальної служби України, Національного антикорупційного бюро у сфері протидії та боротьби з фінансово-економічними правопорушеннями дублювалися, що зумовило необхідність створення єдиного правоохоронного органу – суб'єкта забезпечення економічної безпеки держави.

Метою створення такого органу була ліквідація податкової міліції, оптимізація структури та чисельності органів, які здійснюють боротьбу зі злочинами у сфері економіки. Крім того, створення єдиного правоохоронного органу у сфері економічної безпеки мало на меті усунення проблеми тиску на український бізнес, представники якого скаржаться на надмірну кількість безпідставних запитів від

Служби безпеки України, Державної податкової служби України, Державної митної служби України, силовий тиск інших правоохоронних органів.

28 січня 2021 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», а 24 листопада 2021 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 1493-р «Про початок діяльності Бюро економічної безпеки» (далі – БЕБ), яким дав старт офіційному початку діяльності БЕБ. Одночасно з запуском БЕБ відбувається реформування Служби безпеки України, яка більше не буде займатись економічними злочинами.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» Бюро економічної безпеки - це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави. БЕБ підпорядковується та контролюється Кабінетом міністрів України.

Особливість БЕБ полягає в тому, що це аналітичний орган з правоохоронною функцією. Крім здійснення традиційного досудового розслідування у кримінальному провадженні без силового тиску на бізнес, аналітики БЕБ будуть здійснювати кримінальний аналіз та надавати рекомендації детективу під час ведення слідства. Аналітика дасть змогу працювати на випередження та запобігання кримінальним проявам в економіці, а не реагувати на них постфактум.

БЕБ керуватиме Директор, якого призначає Кабмін за поданням прем'єр-міністра за результатами відкритого конкурсу. Термін перебування на посаді - 5 років. Не більше двох термінів поспіль. Кандидатуру директора відбирає конкурсна комісія.

Директор Бюро економічної безпеки України щороку, не пізніше 1 березня, звітуватиме перед Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України про діяльність Бюро економічної безпеки України за попередній календарний рік.

З метою забезпечення прозорості та суспільного контролю за діяльністю БЕБ при БЕБ, відповідно до ст. 34 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України», утворено Раду громадського контролю у складі 15 осіб. Рада буде розглядати звіт директора БЕБ та надаватиме свій висновок. Загалом Рада буде виконувати роль комунікатора з бізнесом та суспільством для оперативного розв'язання проблем, пов'язаних довкола функціонування БЕБ.

БЕБ буде займатися розслідуванням усіх злочинів у сфері публічних фінансів - тобто економічних, фінансових і податкових.

Раніше такі правоохоронні функції були і в податкової міліції, і в економічних підрозділах СБУ та Міністерства внутрішніх справ. Але тепер вони не будуть дублюватися. Таким чином, утворивши БЕБ, Україна виконає одну з вимог Меморандуму з МВФ та Європейським Союзом.

Новий орган буде займатися аналітикою та виявлятиме системні злочини, працюючи з базами даних, без проведення оперативно-розшукових заходів та обшуків.

Розслідування економічних правопорушень стане виключним повноваженням БЕБ. Зокрема, це:

- 1) розслідування фінансових та податкових правопорушень;
- 2) махінації зі сплатою податків, фальсифікація податкової звітності тощо;
- 3) підробка грошей та фінансових документів;

4) виготовлення та розповсюдження нелегальних підакцизних товарів (алкоголь, тютюнові вироби, паливо);

5) перешкоджання законній господарській діяльності тощо.

Повноваження з опрацювання таких справ втрачають Національна поліція України, Служба безпеки України та податкова міліція, яка ліквідується.

До підслідності БЕБ віднесено розслідування наступних кримінальних правопорушень, склад злочину та відповідальність за які визначено у Кримінальному кодексі України:

- стаття 199 - підробка грошей, цінних паперів, марок акцизного податку;
- стаття 200 - незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками, електронними грошима;
- стаття 203-2 - незаконні азартні ігри;
- стаття 204 - незаконне виготовлення і збут підакцизних товарів;
- стаття 205-1 - підробка документів для реєстрації компанії чи ФОП;
- стаття 206 - протидія законній господарській діяльності;
- стаття 212 - ухилення від сплати податків;
- стаття 212-1 - ухилення від сплати ЄСВ;
- стаття 218-1 - доведення банку до банкрутства;
- стаття 219 - доведення до банкрутства;
- стаття 220-1 - порушення порядку ведення бази даних про вкладників або формування звітності;
- стаття 220-2 - фальсифікація фінансових документів та звітності;
- стаття 222 - шахрайство з фінансовими ресурсами;
- стаття 222-1 - маніпулювання на організованих ринках;
- стаття 223-1 - підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів;
- стаття 224 - виготовлення чи збут підроблених цінних паперів;
- стаття 229 - незаконне використання ТМ, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару;
- стаття 231 - комерційне шпигунство;
- стаття 232 - розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках;
- стаття 232-1 - незаконне використання інсайдерської інформації;
- стаття 233 - незаконна приватизація;
- стаття 232-2 - приховування інформації про діяльність емітента;
- стаття 233 - незаконна приватизація державного, комунального майна.

БЕБ також буде розслідувати злочини, відповідальність за які передбачено наступними статтями Кримінального кодексу України (у разі якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності Державного бюро розслідувань чи Національного антикорупційного бюро України):

- 1) статтею 191 (якщо предметом кримінального правопорушення є бюджетне відшкодування);
- 2) статтею 206-2 - протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;
- 3) статтею 210 - нецільове використання бюджетних коштів, здійснення

видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням;

4) статтею 211 - видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону;

5) статтями 191 (крім випадку, передбаченого пунктом 2 частини третьої цієї статті) та 364 Кримінального кодексу України.

Таким чином, у Кримінальному кодексі України встановлюється відповідальність за шахрайство з податком на додану вартість, як за окремий вид кримінального правопорушення, розслідування якого віднесено до компетенції БЕБ. Визначення окремого складу злочину щодо шахрайства з ПДВ було здійснено задля ефективного розслідування фактів розкрадання або заволодіння бюджетними коштами у вигляді ПДВ.

Створення в Україні єдиного правоохоронного органу у сфері економічної безпеки є дійсно необхідним для нашої держави та вітчизняного бізнесу. Але важливо, щоб відбулося створення не чергового правоохоронного органу із заплутаною підслідністю, а нового органу зі збалансованим акцентом не тільки на розслідуванні, а й на превентивних заходах реагування і глибокій аналітиці економічних процесів в Україні та світі, який відповідатиме за розслідування економічних злочинів проти держави та консолідує повноваження всіх нинішніх правоохоронних органів у даній сфері. Крім того, не менш важливо, щоб створення нового правоохоронного органу відбулося з урахуванням всіх недоліків, які завадили ефективно виконувати свої функції іншим слідчим органам (порядок конкурсного відбору та призначення керівників і їхніх заступників, розмежування підслідності справ, повноваження оперативно-технічних підрозділів і їхнє матеріально-технічне забезпечення).

На думку експертів, для того щоб бути дійсно важливим органом для фінансової безпеки держави, Бюро економічної безпеки України має відповідати двом ключовим критеріям:

1) об'єднати розслідування всіх економічних злочинів проти фінансових інтересів держави, запобігати таким злочинам, розробляти нові методи розслідування та мати дуже сильну аналітичну складову під час розслідування економічних злочинів;

2) бути політично та операційно незалежним органом.

3. Світовий досвід забезпечення економічної безпеки держави

У світі існують дуже різні системи й моделі національної безпеки, а саме:

- американська – орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку використовують за взірць більшість держав;
- японська – з акцентом на внутрішню соціальну безпеку;
- китайська, яка є найбільш концентрованим виразом систем безпеки держав, що здійснюють будівництво соціалістичного суспільства;
- системи, властиві державам, які нещодавно здобули незалежність, а також здійснюють глибинну переорієнтацію свого розвитку.

У концепцію економічної безпеки в якості основних цілей поряд з традиційним положенням про захист секретів від іноземних спецслужб були введені положення про забезпечення національних економічних інтересів США в

конкурентній боротьбі з суперниками на світовій арені і про захист „лідуючих позицій США в технологічних сферах”, а „збереження економічної потужності США” прямо пов’язується з проведенням заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

У 1999 р. було підготовлено та прийнято Стратегію національної безпеки США для нового століття, у якій, як і раніше, попри зміцнення безпеки, що розуміється як боєздатність армії та підтримка демократичного ладу в країнах світу, основним завданням визначено сприяння економічному процвітання Сполучених Штатів, досягнення якого може відбутися за рахунок піднесення економіки, освоєння нових ринків збуту та створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності американських товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, зменшення залежності країни від іноземних кредитів, зміцнення її можливостей щодо виконання міжнародних зобов’язань у торговельно-економічній та інших сферах. Важливе значення в цій концепції останніми роками надається забезпеченню національних економічних інтересів США в конкурентній боротьбі із суперниками на світових ринках, а також захисту інтересів держави у високотехнічних та високотехнологічних сферах.

При цьому слід зазначити, що довготривалий процес пошуку ефективних шляхів щодо захисту національних економічних інтересів дав змогу створити ефективну та дієву нормативно-правову базу забезпечення економічної безпеки. Економічна безпека США розглядається як невід’ємна і найважливіша зі структурних складових національної безпеки в Стратегії національної безпеки та реалізується в законах стосовно окремих аспектів її забезпечення, зокрема:

- загальні питання економічної безпеки зосереджені в законі про економічну безпеку (The Economic Security Act of 1996);
- підвищення ефективності національної освіти й науки відображені в законі про освіту для економічної безпеки (The Education for Economic Security Act of 1999);
- питання податкового регулювання, пріоритетів економічного розвитку, митного протекціонізму – у законі про економічну безпеку та відтворення (The Economic Security & Recovery Act of 2001);
- питання ринку праці, боротьби з безробіттям, економічного захисту населення – у законі про створення робочих місць і економічну безпеку (Job Creation and Economic Security Act of 2002) та ін.

Національні інтереси за рівнем важливості для країни поділяють на три категорії: життєво важливі інтереси; важливі інтереси; гуманітарні та інші інтереси. Економічні інтереси входять до складу першої категорії важливості національних інтересів США, забезпечення яких є безумовним пріоритетом політики національної безпеки і до яких належать економічний добробут суспільства й захист життєво важливих державних інфраструктур.

Досвід розв’язання проблем національної безпеки за всіма її складовими, що накопичений Сполученими Штатами Америки, підштовхує інші держави у світі до розроблення та впровадження власних схожих концепцій та стратегій національної безпеки, орієнтованих на надійний захист національних економічних інтересів.

Після Другої світової війни загострилися міжнародні аспекти економічної безпеки. Обмеженість ресурсів у глобальному масштабі, зокрема енергетична криза

1970-х рр., змусила уряди багатьох країн, передусім Норвегії, США, Канади, ФРН, Японії, спрямувати свої зусилля на розв'язання проблем міжнародної економічної безпеки, а згодом – національної економічної безпеки. Зокрема, у Японії питання про економічну безпеку було вперше порушено в доповіді відділу енергетичних прогнозів міністерства зовнішньої торгівлі та промисловості Японії у 1971 р.

Японський підхід до вирішення проблем економічної безпеки базується на двох принципах:

- збереження та розвиток економічної потужності країни;
- формування сприятливого глобального середовища, що забезпечить максимальну реалізацію національних інтересів.

До національних особливостей Японії, що визначають формування її поглядів на проведення політики національної економічної безпеки, належить, перш за все, гомогенність і закритість японського суспільства, зумовлені тривалим, майже трьохсотрічним (аж до середини ХІХ ст.) періодом її самоізоляції. На початку 1970-х рр. формується класична доктрина національних інтересів, що складалася з внутрішньо-соціального (суспільна безпека), військового (національна безпека) та зовнішньополітичного (мир і стабільність у всьому світі) компонентів. У цей період основною метою політики національної безпеки Японії стало приведення її зовнішньополітичної ролі у світі у відповідність з її економічним потенціалом. Досягнення цієї мети планувалося здійснити шляхом вирішення трьох завдань: сприяння розвитку ринкових демократій у світі; забезпечення стратегічного балансу між капіталізмом і соціалізмом; внесок у стабільні економічні й політичні відносини між Північчю та Півднем, особливо в Азії.

В еволюції концепцій національної безпеки Японії спостерігаються дві основні тенденції. По-перше, це „повзуча” глобалізація ролі Японії у світі, а по-друге, поступова автономізація її в рамках союзу із США. При цьому, що більше Японія бачить себе глобальною державою, то менше консервативних і реалістичних аспектів залишається в її доктрині національних інтересів.

Концепція безпеки на базі співробітництва набула популярності після закінчення холодної війни й підтримується багатьма провідними політиками й експертами. За зниження загрози міжнародних військових конфліктів головною метою стає їхнє запобігання й досягнення політичної, економічної й соціальної стабільності сучасного світу.

Розвиток концепції безпеки на базі співробітництва пов'язане з тим, що сьогодні багато держав стурбовані не стільки проблемою захисту від військової загрози, скільки забезпеченням внутрішньої стабільності країни й регіону, де вони розташовані, і зацікавлені в стійкому економічному процвітанні. Розвиток соціального та економічного виміру й наповнення новим змістом соціальної та економічної політики призвели до інших взаємин у сфері безпеки. Мова йде не тільки про запобігання військових конфліктів, які в цей час набули локальних форм, але й про створення й розширення добре організованих зон безпеки, де безперешкодно може розвиватися усестороннє співробітництво. Це підтверджується результатами еволюції організацій, покликаних регулювати міжнародні відносини.

Європейський Союз, створений півстоліття тому як об'єднання, здатне забезпечити економічну безпеку західноєвропейців після Другої світової війни, завдяки своєму „соціальному стрижню” і продуманій стратегії у сфері соціально-

економічної політики зумів досягти внутрішньої стабільності й поглиблення інтеграції, у тому числі й економічної. Його поступальне розширення не спрямоване проти яких-небудь держав, а є розумним способом досягнення безпеки на базі співробітництва. Його пов'язують різні договори й угоди з багатьма державами.

Досить показовим є зафіксований Європейською Радою в Зеленій книзі намір створити „динамічний та ефективний Європейський ринок безпеки” з опорою на прогресивні ділові кола й компанії „із сильною соціальною й екологічною базою”, що усвідомлюють свою соціальну відповідальність. Підтримка таких зон веде до формування спільності норм життя, сприяє зміцненню взаємної довіри й дозволяє розглядати ЄС як прототип співтовариства безпеки.

Створені після Другої світової війни міжнародні організації, такі, як ООН, Рада Європи, НАТО, ОВД, представлялися населенню країн, що в них входили, певними гарантами безпеки.

На Європейському континенті основами для формування однорідного соціального простору, здатного стати гарантом стабільності, ключову роль у підтримці миру й стабільності може відіграти ОБСЄ „як єдина загальноєвропейська організація безпеки”.

Цей процес розвивається відповідно до розробленої ОБСЄ Моделі загальної й всеосяжної безпеки для Європи ХХІ століття, з урахуванням рішень Лісабонського саміту 1996 р. В Хартію європейської безпеки на Стамбульському саміті ОБСЄ в 1999 р. була включена „Платформа безпеки”. В 90-ті рр. минулого століття розширилася діяльність НАТО в рамках програми „Партнерство заради миру”, яка також спирається на концепцію безпеки через співробітництво.

Досвід країн Європейського Союзу показує, що забезпечення економічної безпеки робить вирішальний вплив на закріплення за державою чіткого місця у глобальному світі, яке відповідало б його геостратегічним значенню та потенціалу. Саме тому, на сьогоднішній день адаптація досвіду країн Євросоюзу щодо забезпечення економічної безпеки повинна стати одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики України не тільки з точки зору досягнення стійкості та ефективності національної економіки, але й з позиції довгострокової стратегії національного розвитку.

У Європейському Союзі термін „економічна безпека” відноситься до позиції об'єднання у світовій економічній системі. ЄС диктує важливість європейської інтеграції з метою досягнення високого рівня конкурентоспроможності в умовах глобалізації. Окремо кожна країна-член Євросоюзу має набагато меншою кількістю економічних ресурсів, ніж інші розвинені і навіть країни, що розвиваються. Ефект синергії, який досягається через взаємообмін ресурсами визначає здатність Європейського союзу забезпечувати високий рівень економічної безпеки та конкурентоспроможності. Кінцева мета забезпечення економічної безпеки в ЄС – формування повністю інтегрованої Європи з однаковим рівнем життя у всіх країнах-учасниках.

Більшість країн ЄС основним завданням політики безпеки в національних доктринах визначають зміцнення європейського простору стабільності шляхом розвитку європейської інтеграції та активної політики сусідства Європейського Союзу з країнами Східної Європи, Південного Кавказу, Центральної Азії та Середземноморського регіону. Тим не менш, концепцію економічної безпеки

Європейського Співтовариства необхідно розглядати в значній мірі в контексті економічної безпеки кожної окремої держави, національних доктрин, програм та концепцій забезпечення національної безпеки.

У Німеччині окремого закону, присвяченого концепції економічної безпеки не існує. Державна філософія економічної безпеки на практиці реалізується переважно через закони, що регламентують найбільш важливі сфери ринкової діяльності і наділяють державу істотними контрольними функціями. Так, основні інтереси країни в сфері національної безпеки, в тому числі і її економічної складової, представлені у формі офіційної директиви міністерства оборони.

Німеччина бачить забезпечення своєї економічної безпеки в підтримці економічного та соціального прогресу, демократизації в Європі і у всьому світі, захист від економічного шантажу, забезпеченні свободи торгівлі та доступу до сировинних ресурсів і ринків в рамках справедливої світової економічної системи. У внутрішньо-економічному плані переслідується мета гарантувати здоровий господарський розвиток країни, матеріальне та соціальне благополуччя населення. У зовнішньоекономічному плані головний акцент, зважаючи експортної орієнтованості економіки, робиться на стабільність та вдосконалення ринків збуту.

Основними методами забезпечення безпечного розвитку економіки в Німеччині є дії по підтримці цивілізованого характеру ринкових відносин, створення рівних умов для конкуренції, недопущення монополізації в окремих галузях і підтримку стабільності національної валюти.

У Франції основним державним документом, у якому зачіпаються окремі положення забезпечення економічної безпеки, є Закон „Про національну безпеку” 1964 р. Поняття національної економічної безпеки у Франції трактується як створення сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов для підвищення національного добробуту і зміцнення економічного потенціалу країни. Економічна безпека в широкому розумінні забезпечується всією сукупністю інструментів господарського регулювання. З цією метою у Франції в процесі вироблення і прийняття економічних рішень використовуються критерії, пов’язані зі зниженням уразливості господарської системи і збереженням економічного фундаменту самостійної зовнішньої політики. До таких критеріїв належать: усунення серйозних диспропорцій у рівні економічного розвитку суб’єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки: зведення до мінімуму ризиків, пов’язаних із залежністю від зовнішнього світу.

Політика в галузі забезпечення безпеки в Великобританії тісно пов’язується з оборонною політикою: обидві вони ґрунтуються на оцінках національних інтересів і реалізуються через їх захист. Під „національними інтересами” в сфері економіки розуміються народногосподарські інтереси всього суспільства в цілому, що мають пріоритет по відношенню до інших форм суспільних інтересів.

Загрози національній економічній безпеці поділяють на зовнішні та внутрішні та ранжуються за ступенем важливості та ймовірності настання, що дозволяє концентрувати зусилля щодо прогнозування та запобігання найбільш небезпечних, з точки зору національної економічної безпеки, ризиків. При цьому слід зазначити, що у сфері запобігання економічних загроз уряд традиційно спирається на приватний бізнес, надаючи йому максимальну підтримку. Крім того, в країні існує

розгалужена мережа інститутів, що забезпечує ефективну взаємодію парламенту, уряду і великого бізнесу при виробленні та реалізації рішень, що відносяться до забезпечення національної економічної безпеки. У неї, зокрема, входять такі організації як Конфедерація британської промисловості, Рада з торгівлі зі Східною Європою та ряд більш спеціалізованих організацій, що представляють інтереси промисловців і підприємців.

Концепція економічної безпеки розглядається в Іспанії в значній мірі в контексті економічної безпеки всього Європейського Співтовариства. Разом з тим, створена ефективна система забезпечення національних інтересів в економічній сфері. Її основу складають:

- 1) гнучка законодавчо-нормативна база;
- 2) чітке розмежування компетенції міністерств, відомств та організацій у реалізації нормативних положень, що стосуються економічного розвитку;
- 3) наявність на кожному етапі розвитку законодавчо затвердженої програми економічних пріоритетів, яка в принципі повинна була виключити можливість роздачі адресних привілеїв;
- 4) наявність спеціальних державних служб контролю.

В системі забезпечення економічного добробуту та сталого розвитку країни важливе місце займає визначення пріоритетних галузей національної промисловості, що підпадають під захист протекціоністських заходів; регулювання процедури стимулювання інвестицій; валютний контроль; ретельно розроблене законодавство про акціонерні товариства.

В Італії держава приділяє велику увагу зовнішньоекономічній експансії, яка здійснюється через економічну та технологічну прив'язку Італії до її закордонних партнерів. При цьому найбільш перспективними серед них можна назвати країни ОЕСР, а також країни, що розвиваються Африки, Азії, Латинської Америки. Акцент робиться також на італійську присутність за кордоном через розвиток міжнародної промислової кооперації і, як і в Німеччині, диверсифікацію постачальників енергоносіїв. При відсутності офіційно сформульованої доктрини економічної безпеки виконання міжнародних зобов'язань Італії, пов'язаних з участю в політичних або економічних угрупованнях є об'єктивним орієнтиром італійського уряду. Разом з тим держава в правових рамках використовує всі доступні механізми захисту інтересів власних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Аналіз досвіду таких країн Західної Європи як Нідерланди, Бельгія, Данія, Люксембург, Швейцарія щодо забезпечення економічної безпеки показує, що їх основною стратегічною метою захисту національних економічних інтересів є забезпечення сталого економічного зростання та модернізації економіки відповідно до умов конкурентної боротьби на світовому ринку. Ці країни не мають можливості суттєво впливати на формування структури світової економіки, внаслідок чого змушені пристосовуватися до умов розвитку світової економіки, змінювати сформовані структури національних економік та пропорції їх розвитку. При цьому так звані „малі країни” Євросоюзу в якості стратегічних цілей визначають формування ефективної структури та спеціалізацію економіки.

Політика забезпечення економічної безпеки Чехії, Польщі, Словаччини та країн Балтії базується на зближенні національних інтересів із загальноєвропейськими інтересами, а також політичній, економічній та

інституційній трансформації у відповідності із західноєвропейськими стандартами. На початку 90-х років ці країни обрали практично однакову модель забезпечення економічної безпеки, яка включала наступні дії: оцінку геополітичної ситуації в регіоні; визначення вектора та стратегії розвитку; вибудовування та реалізацію моделі поведінки, в тому числі у сфері економіки, у відповідності з домінуючими тенденціями регіонального та світового еволюційного процесу; співвіднесення базових кількісних і якісних показників розвитку із загальносвітовими та регіональними стандартами; коригування курсу економічних реформ. Головними загрозами економічній безпеці цієї групи країн можна назвати: економічну відсталість регіонів Центральної Європи від західноєвропейських країн, труднощі переходу до ринкової економіки, проблеми формування демократичних та ринкових інститутів, а в окремих країнах, наприклад Польщі, – обмеження імпорту стратегічно важливої сировини.

Даючи загальну характеристику поточного стану розвитку сектора економічної безпеки в усіх розглянутих країнах, можна окремо виділити відносно стабільні економічні системи (Великобританія, Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Франція). Ці країни переважно зосереджені на підвищенні ефективності економіки і одночасно підтримують існуючий рівень особистої економічної безпеки своїх громадян. Про нові країни-членів ЄС (Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія) можна сказати, що вони вже завершили реформи „першого покоління” (з акцентом на реструктуризацію і перепідпорядкування) і вийшли на завершальну стадію реформ структур безпеки.

Аналіз підходів до економічної безпеки держави в країнах Європейського Союзу переконливо свідчить про те, що рівень безпеки залежить від безлічі факторів. Для того щоб не опинитися в становищі держави без власної незалежної економічного майбутнього, Україні необхідно провести цілеспрямовану роботу щодо виходу з економічної кризи, запобіганню реальних загроз, боротьби з корупцією, кримінальними елементами в економіці. У цьому зв'язку дуже важливо не тільки розуміння сутності економічної безпеки на всіх рівнях (міжнародному, національному, регіональному, особистісному), а й конкретні дії управлінських структур щодо наближення рівня економічної безпеки України до європейського рівня.

Безумовно, адаптація будь-якого зарубіжного досвіду до умов України досить трудомістка і являє собою не копіювання всієї системи регулювання, а лише поетапне впровадження окремих елементів, інструментів, методів, програм. Досвід зарубіжних країн слід запозичувати, ґрунтуючись на схожості задач, цілей, пріоритетів національних стратегій. Необхідно враховувати рівень економічного розвитку, розвитку інститутів управління, забезпечення та контролю над безпекою, використовуючи системний підхід та порівняльний аналіз.

Моделі, які можна запропонувати за результатами вивчення досвіду країн Європейського Союзу, не тільки теоретично, але в деяких випадках і практично можуть бути дієвими в Україні. Впровадження досвіду країн Європейського Союзу в умовах трансформації світової системи економіки сьогодні є найбільш актуальним питанням співробітництва в рамках системи Україна – ЄС. Ґрунтуючись на досвіді європейських країн, у тому числі і держав – нових членів Європейського союзу, в Україні повинна формуватися нова ідеологія безпеки, стрижнем якої є досягнення

стійкого розвитку економіки шляхом виконання певних завдань і отримання конкретних результатів на основі ефективного використання ресурсів та дотримання вимог законодавства та нормативно-правових документів.

Очевидно, що впровадження „кращих” моделей має бути ретельно прораховано і своєчасно. Як показує аналіз досвіду нових країн-членів ЄС, дуже важливо уникнути механічного копіювання практики інших країн, що може призвести до зниження можливостей національних структур безпеки.

У кінцевому рахунку, успішне забезпечення країнами Європейського Союзу національної економічної безпеки залежить від стійкості і сили їх національних економік. Тільки сильна економіка дозволяє успішно захищати національні інтереси в умовах посиленої глобальної конкуренції та наростання світо господарських диспропорцій. Отже, держава має не тільки розробляти національну концепцію безпеки, спираючись на світовий досвід, але, перш за все, проводити реформування економічної внутрішньої та зовнішньої політики з метою захисту всіх суб'єктів господарської діяльності.